

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів
Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня бакалавр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою:

Гармонізація митного законодавства України з нормами ЄС:
відповідність митних процедур європейським стандартам.

Виконала: студентка групи ПУ21-1
Спеціальність 281 «Публічне управління та
адміністрування»
Гебескул Світлана Василівна

Керівник: к. держ. упр., Критенко О. О.

Рецензент

(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гебескул С.В. Гармонізація митного законодавства України з нормами ЄС: відповідність митних процедур європейським стандартам.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою цієї роботи є дослідження теоретичних засад і практичних аспектів гармонізації митного законодавства України з правовою системою Європейського Союзу, а також визначення рівня відповідності національних митних процедур європейським стандартам.

У роботі детально розглянуто сутність гармонізації митного законодавства як ключового елементу євроінтеграційної політики України. Окреслено основні вимоги ЄС до митного регулювання, включаючи принципи прозорості, спрощення процедур, застосування єдиної митної політики, електронного декларування та ефективного контролю на кордоні. Проаналізовано нормативно-правову базу митної політики України у світлі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема акцентовано на зобов'язаннях щодо імплементації положень Митного кодексу Союзу. Проведено порівняльний аналіз митних процедур України та країн-членів ЄС, розглянуто роль цифровізації, інформаційних технологій і автоматизації процесів у вдосконаленні митного адміністрування. Досліджено вплив гармонізації на ефективність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Визначено ключові бар'єри та виклики у процесі адаптації, зокрема інституційні та кадрові, а також запропоновано практичні шляхи вдосконалення національного митного законодавства з урахуванням кращих європейських практик.

Ключові слова: гармонізація, митне законодавство, Європейський Союз, митні процедури, євроінтеграція, зовнішньоекономічна діяльність, регулювання, правові норми, митна система, Україна.

SUMMARY

Gebeskul S.V. Harmonization of customs legislation of Ukraine with EU norms: compliance of customs procedures with European standards.

Qualification work for obtaining the degree of Master in specialty 281 "Public management and administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The purpose of this work is to study the theoretical foundations and practical aspects of harmonizing the customs legislation of Ukraine with the legal system of the European Union, as

well as to determine the level of compliance of national customs procedures with European standards.

The paper examines in detail the essence of the harmonization of customs legislation as a key element of Ukraine's European integration policy. The main EU requirements for customs regulation are outlined, including the principles of transparency, simplification of procedures, application of a single customs policy, electronic declaration and effective border control. The regulatory and legal framework of Ukraine's customs policy is analyzed in the light of the implementation of the Association Agreement with the EU, in particular, the emphasis is placed on the obligations to implement the provisions of the Customs Code of the Union. A comparative analysis of customs procedures of Ukraine and EU member states is conducted, the role of digitalization, information technologies and automation of processes in improving customs administration is considered. The impact of harmonization on the efficiency of foreign economic activity of economic entities is studied. Key barriers and challenges in the adaptation process are identified, in particular institutional and personnel, and practical ways to improve national customs legislation are proposed, taking into account best European practices.

Keywords: harmonization, customs legislation, European Union, customs procedures, European integration, foreign economic activity, regulation, legal norms, customs system, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З НОРМАМИ ЄС	9
1.1. Поняття та значення гармонізації митного законодавства	9
1.2. Основні вимоги ЄС щодо митного регулювання	14
1.3. Нормативно-правова база митної політики України у контексті євроінтеграції	20
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МИТНИХ ПРОЦЕДУР УКРАЇНИ ТА ЄС	29
2.1. Спрощені митні процедури в Україні та країнах ЄС	29
2.2. Використання інформаційних технологій у митному адмініструванні	35
2.3. Вплив гармонізації митного законодавства на зовнішньоекономічну діяльність	44
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації суспільно-економічних процесів в Україні особливу увагу приділяється євроінтеграційним зусиллям, які передбачають всебічне наближення національного законодавства до правової системи Європейського Союзу. Одним із ключових напрямів такої інтеграції є гармонізація митного законодавства, яка має визначальне значення для функціонування зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення прозорості, зменшення адміністративних бар'єрів і залучення іноземних інвестицій.

Митна система виступає невід'ємною частиною державної економічної політики, оскільки саме митне регулювання виконує функцію контролю та стимулювання зовнішньої торгівлі. Гармонізація митного законодавства дозволяє усунути правові суперечності, сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища та забезпеченню надійної митної безпеки. Особливої актуальності набуває ця проблема в контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає імплементацію значної кількості європейських норм у національну правову систему.

Один із ключових факторів, що зумовлює необхідність дослідження, — це прагнення України до членства в ЄС. Повноцінна інтеграція у внутрішній ринок Євросоюзу неможлива без функціонування митної системи, що відповідає європейським стандартам. Це включає не лише технічне забезпечення, але й правову, адміністративну та процедурну сумісність. Водночас, в Україні досі існує низка проблем, пов'язаних із надмірним бюрократизмом, корупційними ризиками, нестабільністю правозастосування, що гальмує процес гармонізації.

Крім того, в умовах цифрової трансформації та глобалізації світової економіки митне адміністрування повинно відповідати найкращим міжнародним практикам, у тому числі вимогам Всесвітньої митної

організації та ЄС щодо використання електронного декларування, попереднього інформування, ризик-менеджменту тощо. Гармонізація митного законодавства є також запорукою підвищення довіри з боку європейських партнерів та прискорення торгівельних процедур.

Міжнародний досвід демонструє, що належне правове регулювання митної справи дозволяє суттєво знизити трансакційні витрати, підвищити конкурентоспроможність національних експортерів і створити передумови для залучення високотехнологічного виробництва. Успішні приклади країн Центрально-Східної Європи свідчать, що адаптація до європейського митного права сприяє підвищенню прозорості та ефективності економічного управління.

Окремого значення набуває також проблема уніфікації процедур: запровадження єдиних правил щодо тарифного класифікування, походження товарів, митної вартості, процедур перевірки та оформлення забезпечує ефективне функціонування митного простору та усуває можливості для зловживань. Це, у свою чергу, сприяє більшій стабільності економічного середовища та адаптації бізнесу до вимог ЄС.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення відповідності національного митного законодавства європейським стандартам, подолання законодавчих та адміністративних бар'єрів у зовнішній торгівлі, підвищення якості митного обслуговування та зниження корупційних ризиків. Вивчення процесу гармонізації дозволяє не лише виявити наявні проблеми, але й напрацювати рекомендації щодо вдосконалення правового поля митної політики України.

Метою дипломної роботи є дослідження процесу гармонізації митного законодавства України з нормами ЄС та визначення рівня відповідності митних процедур європейським стандартам.

Для досягнення цієї мети в межах дослідження передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати сутність гармонізації митного законодавства та її роль у процесі євроінтеграції;
- визначити основні вимоги Європейського Союзу щодо митного регулювання;
- дослідити чинну нормативно-правову базу митної політики України в контексті євроінтеграції;
- провести порівняльний аналіз митних процедур в Україні та країнах ЄС;
- розглянути впровадження інформаційних технологій у митному адмініструванні;
- оцінити вплив гармонізації митного законодавства на зовнішньоекономічну діяльність України;
- запропонувати шляхи вдосконалення митного регулювання з урахуванням європейських практик.

Об'єктом дослідження є митна політика України у контексті її адаптації до законодавства ЄС.

Предметом дослідження є норми, процедури та практики гармонізації митного законодавства з європейськими стандартами.

Методи дослідження включають: аналіз нормативно-правових актів України та ЄС, порівняльний аналіз, системний підхід, узагальнення, індукцію, дедукцію, метод кейс-стаді, аналітичні огляди.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному підході до аналізу нормативної бази та практик митного регулювання в Україні та ЄС. У роботі обґрунтовано шляхи ефективного впровадження європейських митних стандартів в українське законодавство, зокрема у сфері спрощених процедур та електронного документообігу. Запропоновано авторське бачення механізмів усунення регуляторних бар'єрів у зовнішній торгівлі через правову гармонізацію.

Практичне значення полягає в можливості використання отриманих результатів для вдосконалення митної політики України, підвищення

ефективності митного адміністрування, адаптації бізнесу до стандартів ЄС, а також у підготовці фахівців у сфері публічного управління, зовнішньоекономічної діяльності та права.

Логіка дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два основних розділи (з шістьма підрозділами), висновки, додатки. Обсяг роботи – 73 сторінки. Список використаних джерел містить 52 найменування, до роботи включено 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З НОРМАМИ ЄС

1.1 Поняття та значення гармонізації митного законодавства

Однією з основних стратегій реформування митного законодавства України є приведення його у відповідність із законодавчою базою та стандартами, встановленими Європейським Союзом. Вирішальною частиною цього узгодження, зокрема в контексті спрощення митних процедур, є стандартизація та роз'яснення термінології, яка використовується в рамках процесів європейської інтеграції, забезпечуючи узгодженість із практикою ЄС у національному митному законодавстві.

Цей контекст підкреслює необхідність більш чіткого розуміння терміну «гармонізація митного законодавства у сфері спрощених процедур». Науковий дискурс пропонує різні тлумачення «гармонізації». Наприклад, Н. Пархоменко визначає це як цілеспрямований процес, за допомогою якого правові системи узгоджуються шляхом усунення неузгодженостей та встановлення мінімальних правових орієнтирів на основі спільних принципів. Це правове узгодження зазвичай підтримується міжнародними договорами та може включати такі механізми, як адаптація, впровадження та стандартизація. Згідно з цією інтерпретацією, гармонізація може діяти як попередник уніфікації або виступати як окремий процес, де уніфікація не потрібна [1].

Уважне читання основоположних договорів Європейського Союзу свідчить про те, що гармонізація стосується саме узгодження законодавства, яке здійснюють країни-члени ЄС як юридичне зобов'язання. Навпаки, термін «адаптація» більш точно описує процес, який використовують треті країни, такі як Україна, коли вони приводять своє національне законодавство у відповідність з нормами ЄС у рамках зовнішньої політики, спрямованої на

європейську інтеграцію. Українські законодавчі тексти також віддають перевагу терміну «адаптація» при описі цих зусиль щодо узгодження [2].

Далі Ю. В. Мовчан розрізняє «гармонізацію» та «адаптацію» залежно від статусу залучених країн. Він стверджує, що гармонізація стосується країн-членів ЄС, тоді як адаптація більше стосується третіх країн або кандидатів на членство. З його точки зору, гармонізація передбачає внутрішнє узгодження законів в рамках єдиної правової системи, тоді як адаптація передбачає інтеграцію іноземних норм в існуючу національну правову базу [3, с. 10].

Крім того, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікована 16 вересня 2014 року, використовує термін «гармонізація» в кількох ключових статтях (наприклад, статті 347, 352, 355, 356, 358, 368, 404, 405). Зокрема, стаття 352 окреслює взаємні зобов'язання щодо посилення співпраці та узгодження політики боротьби з шахрайством і контрабандою підакцизних товарів. Це включає поступове наближення акцизних зборів на тютюнові вироби відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ про боротьбу проти тютюну (2003 р.) з урахуванням регіональних обмежень. Стаття 356 також спрямована на наближення української статистичної системи до Європейської статистичної системи. Стаття 347 вживає термін «гармонізація» в контексті узгодженої розробки та вирішення законодавчих розбіжностей [4].

Важливо підкреслити, що стандарти ЄС щодо спрощення митних процедур не обмежуються спеціальними правилами ЄС, а також включені в більш широкі міжнародні інструменти, сторонами яких є як ЄС, так і Україна. До них належать Рамкові стандарти безпеки та сприяння глобальній торгівлі (SAFE), Конвенція про тимчасове ввезення, Гармонізована система опису та кодування товарів і переглянута Кіотська конвенція. Таким чином, гармонізація передбачає коригування національного законодавства таким чином, щоб узгодити (не обов'язково ідентично) з цілями міжнародних угод.

Нарешті, в рамках європейської інтеграції України в митній сфері, особливо щодо спрощених процедур, в Угоді про асоціацію часто згадуються такі терміни, як «об'єднання» та «наближення» (наприклад, стаття 76(1), стаття 86, глава 5, розділ IV). Стаття 76(1) визначає, що обидві сторони зобов'язуються підтримувати прозорі, стабільні, пропорційні та однаково застосовувані торгові та митні закони, забезпечуючи справедливе та ефективне впровадження.

Отже, для кращого розуміння поняття «гармонізація митного законодавства» доцільно звернутися до наукових підходів, які відображають специфіку цієї категорії в контексті правової та економічної інтеграції. Узагальнене бачення поняття представлено в Таблиці 1.1, де наведено ключові трактування гармонізації митного законодавства в працях сучасних українських науковців.

Таблиця 1.1

Поняття та значення гармонізації митного законодавства у трактуванні українських науковців

№	Автор	Визначення
1	Атаманчук Н. І. [1]	Гармонізація митного законодавства — це процес приведення норм національного митного права у відповідність до норм Європейського Союзу шляхом адаптації, прийняття і реалізації положень <i>acquis communautaire</i> .
2	Іванова Т. М. [2]	Гармонізація — це необхідний етап європейської інтеграції, що передбачає уніфікацію митних норм і процедур відповідно до практик ЄС для формування спільного митного простору.
3	Ковальчук О. С. [3]	Гармонізація — це не лише імплементація норм ЄС, а формування інституційної спроможності до їх ефективної реалізації.
4	Турченко О. [4]	Гармонізація — це динамічний процес правового, процедурного та технологічного наближення, що забезпечує сумісність митних систем.
5	Адамів М. Є., Коць І. І. [5]	Гармонізація — це уніфікація митного режиму та спрощення процедур як умова інтеграції України в єдиний ринок ЄС.
6	Петренко Л. [6]	Гармонізація митного законодавства — це не лише формальне запозичення, а результат політико-правового діалогу з інституціями ЄС.
7	Бойко І. В. [7]	Гармонізація — це поетапне наближення правового регулювання до стандартів ЄС із врахуванням національних особливостей митного адміністрування.

8	Горбатюк О. В. [8]	Гармонізація — це юридичне, організаційне та технічне зближення митних норм, спрямоване на поліпшення умов торгівлі.
---	--------------------	--

Джерело: складено автором на основі [1-8].

Проведений аналіз дозволяє виокремити кілька підходів до розуміння сутності гармонізації. Так, Н. І. Атаманчук розглядає її як поетапне приведення норм національного митного права у відповідність до *acquis communautaire*, що включає адаптацію, прийняття та реалізацію норм. У свою чергу, Т. М. Іванова трактує гармонізацію як невід’ємний компонент європейської інтеграції, що забезпечує уніфікацію митних процедур для формування єдиного митного простору з ЄС.

О. С. Ковальчук акцентує увагу не лише на правовому запозиченні норм, а й на необхідності інституційної спроможності для ефективного їх впровадження. Цю думку підтримує і О. Турченко, наголошуючи на динамічності процесу гармонізації, що включає правове, процедурне та технологічне наближення.

Позиція М. Є. Адамів та І. І. Коць полягає у визнанні гармонізації як ключової умови інтеграції в єдиний ринок ЄС, що передбачає спрощення процедур і уніфікацію режимів. Водночас Л. Петренко вбачає у гармонізації не лише правову трансформацію, а й форму політико-правового діалогу з європейськими структурами.

І. В. Бойко розглядає гармонізацію як процес наближення правового регулювання до стандартів ЄС з урахуванням української специфіки. Аналогічно, О. В. Горбатюк підкреслює її багатокомпонентний характер — юридичний, організаційний та технічний — спрямований на покращення умов торгівлі.

Загалом, проаналізовані підходи свідчать про багатогранність розуміння гармонізації як процесу взаємодії між правовими системами, де важливу роль відіграє не лише юридичний, а й управлінський, інституційний та політичний контекст. Гармонізація виступає не просто засобом правового

узгодження, а інструментом досягнення глибшої інтеграції у межах європейського правового простору.

Важливо підкреслити, що наразі немає єдиного наукового консенсусу щодо взаємозв'язку понять уніфікації та гармонізації в теорії права. Сама по собі уніфікація є складним і багатовимірним поняттям.

Загалом кажучи, уніфікацію можна описати як консолідацію різноманітних елементів у єдину та стандартизовану правову основу. У правових дослідженнях цей термін, як правило, відноситься до цілеспрямованих ініціатив, вжитих національними урядами або міжнародними організаціями для формулювання загальновизнаних правових норм, які регулюють конкретні сектори суспільного життя. Крім того, об'єднання може також означати спільні зусилля між державами для створення спільної правової бази, що стосується сфер спільного інтересу.

У міру того, як Україна рухається до глибшої інтеграції з Європейським Союзом, реформування її правової системи вимагає більше, ніж просто приведення національних норм до стандартів ЄС. Цей процес охоплює як гармонізацію, так і, у деяких випадках, уніфікацію. Гармонізація, зокрема, регулюється такими ключовими принципами, як правова послідовність, узгоджене прийняття узгодженого законодавства, поетапний підхід до впровадження та пріоритетність міжнародних договорів над внутрішніми правовими актами. У цьому контексті гармонізацію найкраще розуміти як систематичне приведення внутрішніх правових стандартів у відповідність з міжнародними нормами, як передбачено відповідними угодами. Це шлях до усунення правових суперечностей і забезпечення узгодженості в тлумаченні та застосуванні в різних юрисдикціях.

У специфічному контексті митного права, зокрема щодо процедурного спрощення, гармонізація передбачає приведення українських митних норм у відповідність до норм Європейського Союзу. Зважаючи на те, що Україна не є членом ЄС, термін «гармонізація законодавства» більш точно відображає характер цих процесів конвергенції. Використання терміну «адаптація» як

самостійної правової категорії виглядає тут менш доцільним, оскільки зобов'язання, викладені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, є взаємними, а не виключно покладеними на Україну. Таким чином, адаптацію слід розуміти як додатковий механізм у рамках більш широких зусиль з гармонізації, застосовний до конкретних секторів наближення законодавства.

Беручи до уваги як правові положення, так і переважаючі академічні тлумачення, «гармонізацію митного законодавства в контексті спрощених митних процедур» можна визначити як структурований процес приведення національних митних норм у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Це узгодження має на меті зменшити розбіжності, сприяти узгодженості законодавства та досягти практичної рівноваги між ефективним митним контролем та операційними інтересами бізнесу. Процес гармонізації виходить за рамки прийняття уніфікованих норм — він також передбачає зближення законотворчих методів, методів тлумачення права, систем класифікації та застосування правил у національній практиці.

Зрештою, гармонізація митних процедур має на меті покращити ясність законодавчої бази, скоротити час обробки, інтегрувати сучасні цифрові інструменти, мінімізувати адміністративні бар'єри та скоротити операційні витрати для підприємств, які беруть участь у міжнародній торгівлі.

1.2 Основні вимоги ЄС щодо митного регулювання

Витоки Європейського Союзу сягають початку 1950-х років, коли міністр закордонних справ Франції Робер Шуман у співпраці з економістом Жаном Моне представив декларацію, що виступає за створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Ця ініціатива була спрямована на об'єднання вугільного та сталеливарного секторів Франції та Німеччини, і вона швидко отримала підтримку інших європейських держав. У результаті в 1951 році шість держав — Франція, Німеччина, Італія, Бельгія,

Нідерланди та Люксембург — підписали Паризький договір, формально заснувавши ЄОВС [1].

Одним із важливих кроків до формування того, що зараз є Європейським Союзом, було створення Митного союзу, який відіграв вирішальну роль у формуванні митних правил регіону. Підґрунтя для створення цього союзу було розпочато разом із ЄОВС у 1951 році та поступово розвивалося з просуванням європейської інтеграції. Створення єдиного митного простору відбувалося поступово. Європейські країни домовилися про систематичне зниження тарифів на взаємну торгівлю, починаючи зі зниження на 10% 1 січня 1959 р. За цим послідувало зниження на 20% у 1960 р., а потім щорічне зниження на 10%, за винятком 1965 р. Зрештою, 1 липня 1968 р. внутрішні митні кордони були повністю скасовані, і було введено Спільний зовнішній тариф [2].

Після віхи 1968 року знадобилося більше двох десятиліть, щоб повністю скасувати митні процедури між країнами ЄС. Процес досяг кульмінації в 1993 році з прийняттям Митного кодексу ЄС, який формалізував митну структуру. Того ж року була запроваджена система Intrastat для збору та аналізу даних про переміщення товарів всередині ЄС. Правова основа Митного союзу та його основні принципи встановлені статтею 28 Маастрихтського договору, який офіційно створив Європейський Союз [3].

Митний союз зазвичай розуміється як всеосяжна торговельна домовленість, у якій держави-учасниці скасовують внутрішні митні збори, одночасно встановлюючи єдиний зовнішній тариф на товари, що надходять із країн, що не є членами. Це сприяє створенню спільного економічного простору шляхом гармонізації пов'язаних з імпортом податків і зборів. На відміну від зони вільної торгівлі, яка усуває лише внутрішні торговельні бар'єри, митний союз також передбачає уніфіковане митне управління, що відображає глибшу інтеграцію.

Ця форма економічного співробітництва є третім етапом інтеграції після створення преференційних зон і зон вільної торгівлі. Модель митного союзу також може прокласти шлях для більш просунутих інтеграційних механізмів, таких як розвиток спільного ринку чи економічного союзу. І зони вільної торгівлі, і митні союзи є інструментами торгово-економічної інтеграції, які сприяють необмеженому переміщенню товарів і послуг через кордони.

У той час як зони вільної торгівлі зосереджуються на скасуванні внутрішніх тарифів, митні союзи додають спільну торгову політику щодо зовнішніх партнерів шляхом впровадження спільного митного тарифу. Без такої інтеграції країни застосовують повні заходи митного контролю, включаючи декларування, мита, тимчасове складування, митний нагляд і заходи нетарифного регулювання.

Основні правові інструменти ЄС, що регулюють торгівлю з третіми країнами, включають Митний кодекс Європейського Союзу, Регламент Ради № 2454/93 [6] і Розділ II Договору про функціонування Європейського Союзу, зокрема статті 28–37, які детально описують положення щодо вільного руху товарів [3].

Митна система Європейського Союзу охоплює різноманітні процедури зі значними економічними наслідками. До них відносяться такі механізми, як митне складування, функціонування вільних зон під митним наглядом, тимчасовий пропуск контейнерів і процедури, пов'язані з внутрішньою переробкою товарів. Ці заходи є основними елементами митної інфраструктури ЄС.

Важливою особливістю цієї системи є Єдиний митний тариф, який встановлено відповідно до статті 31 Договору про функціонування Європейського Союзу [3]. Цей тариф лежить в основі автономної митної та торгової політики ЄС. Важливо, що доходи, отримані від Єдиного митного тарифу, спрямовуються до центрального бюджету ЄС, а не до окремих держав-членів, що робить його основним джерелом фінансування ЄС.

Структура тарифів включає тисячі категорій, на даний момент 2809, як визначено в Регламенті Ради № 2658/87 [4].

Тариф побудовано на основі стандартизованої номенклатури, яка об'єднує Гармонізовану систему (ГС) класифікації товарів, далі розділену на підпозиції, доповнену пояснювальними записками та правовими положеннями. Ця гармонізована система дозволяє Європейському Союзу проводити єдину митно-тарифну стратегію, просувати спільну комерційну політику та захищати економічні інтереси Союзу в цілому.

Традиційно митне право розглядається як правова система, яка регулює відносини щодо: а) транскордонного переміщення товарів, включаючи митні режими та контроль; б) структурна організація митних органів; і в) підзвітність і вирішення спорів щодо торговельних порушень [5]. Однак це тлумачення лише частково стосується правового ландшафту ЄС. Наприклад, організаційні аспекти митного контролю залишаються під юрисдикцією окремих держав-членів і зазвичай регулюються національним конституційним та адміністративним законодавством. Так само накладення штрафів за порушення митних правил підпадає під дію національного законодавства.

Митний союз ЄС діє у двох основних сферах: по-перше, він окреслює нормативну базу, що регулює обіг товарів у межах Союзу, включаючи скасування внутрішніх митних зборів і торговельних бар'єрів; по-друге, він встановлює спільні зовнішні митні процедури, включаючи прийняття єдиного тарифу та нормативних стандартів, що застосовуються до торгівлі з країнами, що не входять до ЄС.

У цьому контексті митне право ЄС становить сукупність законодавства Союзу, яке регулює як гармонізацію внутрішньої торгівлі, так і зовнішні торговельні відносини. Основні джерела митного права ЄС включають основоположні договори, особливо Римський договір, підписаний у 1957 році, який заклав основу для митного союзу між початковими державами-членами [2]. Цей договір передбачав скасування митних зборів, квот та

подібних обмежувальних заходів між країнами-членами та ввів кілька додаткових положень, зокрема:

- регулювання державної фінансової допомоги;
- вирівнювання промислових стандартів;
- моніторинг державних монополій;
- гармонізація систем непрямого оподаткування;
- заборона дискримінації за національною ознакою;
- сприяння вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу та

людей.

Серед вторинних джерел митного права ЄС є кілька ключових нормативних актів. Наприклад, Регламент № 2813/92, прийнятий 12 жовтня 1992 р., встановив порядок імплементації Митного кодексу. Крім того, Регламент № 2454/93 забезпечив детальну основу для застосування митних правил [6]. Питання непрямого оподаткування розглядаються у відомій Шостій директиві ПДВ.

Крім того, важливу роль відіграє судова практика Суду Європейського Союзу. Рішення суду мають важливе значення для тлумачення законодавства ЄС, роз'яснення намірів закону та забезпечення послідовного застосування положень договору та інших правових інструментів ЄС. Ці рішення значно посилюють наднаціональний авторитет європейського права та є невід'ємною частиною митно-правової системи, яка діє згідно з принципом пріоритету права ЄС над національними правовими системами.

Митна правова база держав-членів ЄС продовжує регулювати певні сфери, які виходять за межі юрисдикції законодавства Європейського Союзу. Серед них – структурна організація національних митних адміністрацій та забезпечення відповідальності за митні правопорушення.

Крім того, значну роль як джерела митного права відіграють міжнародні договори та угоди. Головною з них є Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), підписана в 1947 році [7], до якої сьогодні входять майже всі

країни світу. ГАТТ базується на основоположних принципах, таких як недискримінація, зниження торговельних бар'єрів і встановлення загальновизнаних правил у сфері митного регулювання. Коли Європейське співтовариство вугілля та сталі було створено завдяки Паризькій угоді в 1951 році [1], а пізніше після підписання Римського договору в 1957 році, який заклав основу для Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) [2], було взято зобов'язання, що всі митні суперечки будуть вирішуватися шляхом діалогу та переговорів. У 1972 році Європейський суд розглянув правовий пріоритет між положеннями ГАТТ і законодавством Європейського Співтовариства.

Прийняття Митного кодексу ЄС 12 жовтня 1992 р. [8] стало важливою віхою в розвитку єдиної митної політики. Цей кодекс об'єднав різні правові акти, видані між 1968 і 1992 роками — загалом приблизно 75 — у послідовну структуру. Стаття 4 Кодексу встановлює визначення для 24 ключових термінів, що використовуються в митній практиці ЄС, що робить його першим правовим інструментом для стандартизації термінології в цій галузі. Слід зазначити, що Кодекс відображає принципи спільного ринку, включаючи скасування митного контролю між державами-членами, а також стосується регулювання торгівлі з країнами, що не входять до ЄС.

Митний кодекс ЄС покликаний уніфікувати та впорядкувати загальні митні правила та процедури контролю. Структурно Кодекс складається з трьох глав, дев'яти частин і 257 статей. Перший розділ, який включає частини 1-3, викладає ключові положення щодо транскордонного переміщення товарів, такі як сфера дії митної території ЄС, система митних тарифів, оцінка товарів і правила походження. Другий розділ є центральним у Кодексі та встановлює основу для митних процедур, включаючи знищення товарів і випуск товарів для вільного обігу. Останній розділ, який охоплює частини з 5 по 9, стосується створення митного боргу та описує процедури оскарження рішень, прийнятих митними органами.

Важливо, що застосування Митного кодексу ЄС обмежується географічною територією Європейського Союзу та стосується виключно взаємодії митних органів із третіми країнами.

Підсумовуючи, Митний союз ЄС є наріжним каменем внутрішнього ринку. Він забезпечує необмежений рух товарів і послуг між державами-членами та встановлює єдиний зовнішній тариф для торгівлі з країнами, що не входять до ЄС. Для реалізації цілей Митного союзу було здійснено кілька ключових реформ: скасовано внутрішні митні збори та еквівалентні збори, запроваджено уніфіковані принципи непрямого оподаткування, застосовано єдиний зовнішній тариф та скасовано кількісні торговельні обмеження в межах ЄС. Ці події не тільки зміцнили єдиний ринок, але й прискорили прогрес до єдиної валюти та глибшої економічної інтеграції.

Митний кодекс ЄС продовжує розвиватися шляхом регулярних змін, щоб відобразити нові економічні реалії та нормативні потреби. Як правовий інструмент, він дозволяє Європейському Союзу впроваджувати узгоджену митну політику, здійснювати регулювання торгівлі на основі стандартизованих принципів, сприяти розвитку внутрішнього ринку та проводити єдину стратегію зовнішньої торгівлі, яка приносить користь усім державам-членам.

1.3 Нормативно-правова база митної політики України у контексті євроінтеграції

Сучасна митна політика України спрямована на реалізацію цілеспрямованих заходів щодо приведення законодавчої бази до міжнародних стандартів. Це включає приєднання до міжнародних конвенцій, які впливають на митні операції та встановлюють загальні принципи митного регулювання. Нормативно-правова база є основою для суттєвих реформ, спрямованих на адаптацію діяльності митних органів України до

європейських норм і стандартів, що сприяє євроінтеграційним цілям країни в митній сфері. Основним законодавчим документом, що регулює правові відносини в Україні, в тому числі митну політику, є Конституція України. Поряд з Конституцією основним нормативним актом у сфері митних відносин є Митний кодекс України. Відповідно до Митного Кодексу, митна політика спрямована на досягнення кількох основних цілей:

- захист економічних інтересів України та забезпечення дотримання міжнародних договорів у митній сфері;
- встановлення правових норм, які захищають інтереси споживачів і забезпечують дотримання учасниками ЗЕД державних інтересів на міжнародному ринку;
- організація та підтримка злагодженої, стабільної та скоординованої митної системи за допомогою правових механізмів, які регулюють її складові;
- визначення основних принципів регулювання митних відносин;
- посилення організаційно-правових гарантій учасників митних відносин та вдосконалення системи відповідальності;
- створення умов для ефективної боротьби з контрабандою, порушеннями митних правил, контролю за валютними операціями.

Незважаючи на наявність багатьох нормативно-правових актів, Україна продовжує стикатися з кількома викликами та порушеннями в митній сфері. Серед поширених проблем:

- значні зловживання на митних кордонах, що призводять до бюджетних втрат;
- нецільове використання державних коштів через неналежну реалізацію митної політики;
- перевищення службових повноважень посадовими особами митниці та порушення цими органами законодавства, а також неякісне методичне забезпечення виконання ними своїх обов'язків;

- недостовірний облік при оцінці вартості активів та визначенні цін суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- завищені обсяги та вартість послуг, що надаються суб'єктами, що перетинають митний кордон, що призводить до зайвих платежів;
- безгосподарність у дисципліні та оплаті праці митників;
- порушення координації між органами митного контролю через надмірність функцій та відсутність єдиної інформаційної системи;
- неадекватність профілактичних заходів з боку органів митного контролю, що свідчить про неефективність їх організаційної структури.

Ці та інші питання підкреслюють необхідність подальшого вдосконалення митної політики України в рамках процесу євроінтеграції.

Митний кодекс України (МКУ) визначає основні елементи митної справи, зокрема порядок та умови переміщення товарів через митний кордон України, митного контролю та оформлення. Також йдеться про застосування механізмів як тарифного, так і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, дотримання Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, Кодекс забезпечує державний контроль за імпортом непродовольчих товарів, запобігання та протидію контрабанді, боротьбу з порушеннями митних правил, забезпечення діяльності митних органів. Усі ці заходи сприяють ефективній реалізації митної політики держави.

Як видно з цього визначення, митна справа є багатогранною сферою, яка потребує значної координації між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади України в рамках процесу євроінтеграції країни. Прийняття 23 законів про внесення змін до Митного кодексу під час воєнного стану стало позитивною подією, яка сигналізує як внутрішнім, так і міжнародним інвесторам, що Україна створює більш сприятливе бізнес-середовище та

сприяє економічному відновленню. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності вже стали частиною цього процесу відновлення.

Наразі одним із ключових викликів є не прийняття нових митних правил, а їх ефективне впровадження. На відміну від багатьох розвинутих країн, де діє принцип «дозволено все, що не заборонено», в Україні адміністративно-правова взаємодія у зовнішньоекономічній діяльності часто більш жорстка. Багато представників бізнесу висловлювали занепокоєння тим, що, незважаючи на прийняття якісних європейських законів, їх застосування все ще відображає застарілу практику. Це питання проявляється в численних судових спорах між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами, особливо щодо визначення митної вартості, які складають значну частину всіх спорів.

Постійні суперечки щодо коригування митної вартості підкреслюють необхідність відмови від посилань на бази даних, які використовують вартість аналогічних раніше імпортованих товарів. Цей метод не враховує коливання цін, різницю в цінах залежно від країни походження або різну логістику та обсяги закупівлі, що суперечить європейській митній практиці. Посадові особи митниці, перебуваючи під тиском виконання цільових показників надходжень до державного бюджету, іноді можуть невинуватно завищувати митну вартість товарів або транспортних засобів, що призводить до підвищення обов'язкових платежів, таких як мито, акцизи та ПДВ.

В Україні діє правова норма, як зазначено в пункті 4.1.4. Податкового кодексу, яка передбачає правомірність рішень платника податків, коли правові норми чи нормативно-правові акти є неоднозначними або підлягають неодноковому тлумаченню. Так само Митний кодекс (стаття 3, пункт 4) передбачає, що у випадках неоднозначного тлумачення прав та обов'язків, що стосуються митної справи, рішення повинні прийматися на користь підприємств або фізичних осіб, які переміщують товари через митний кордон України. Незважаючи на ці положення, судова практика часто демонструє іншу реальність, коли неоднозначності тлумачаться на користь митного

органу, що призводить до таких дій, як відмова в митному оформленні або складання протоколів про порушення, які згодом оскаржуються в суді.

Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише в межах своїх повноважень і в порядку, встановлених Конституцією та законами України.

Прецедентне право Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) пояснює, що фраза «відповідно до закону» у статті 8(2) Європейської конвенції з прав людини передбачає, що будь-який оскаржуваний захід повинен мати правову основу в національному законодавстві. Це також стосується якості закону, який має бути доступним для постраждалих, щоб вони могли передбачити наслідки застосування закону. Закон має бути чітким і передбачуваним, надаючи людям достатні вказівки щодо обставин, за яких органи влади можуть застосовувати заходи, що впливають на їхні права, передбачені Конвенцією. Це забезпечує дотримання принципу верховенства права. Таким чином, національне законодавство має забезпечувати адекватну передбачуваність для того, щоб особи розуміли, коли і як державні органи можуть вживати заходів, що впливають на їхні права.

З метою активізації законотворчого процесу в Україні, посилення взаємодії між учасниками законотворчої діяльності, удосконалення контролю за його виконанням, забезпечення участі громадянського суспільства в законодавчій діяльності прийнято Закон «Про законотворчу діяльність». Цей закон, опублікований у «Голосі України» №32 від 19 вересня 2023 року, набуде чинності через рік після закінчення воєнного стану в Україні. Викладено правові та організаційні засади правотворчості, порядок його здійснення, роль учасників, технічні правила розробки нормативних документів, способи усунення прогалин і колізій у законах, а також контроль за виконанням цих нормативних актів.

Побудова партнерства між державою та бізнесом є не лише ознакою сучасного цивілізованого суспільства, а й кроком до євроінтеграції. У митній

справі визнається принцип рівності та законності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, формально закріплюється право учасників митних відносин бути почутими. Проте є випадки, коли суб'єкти прийняття рішень не реалізують інформацію, отриману від учасників зовнішньоекономічної діяльності. Негативним прикладом такого ігнорування є Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року № 953, яка стосувалася питання проходження та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Волонтери звернулися до Кабміну з проханням відтермінувати введення в дію цієї постанови, яка набула чинності 1 грудня 2023 року. Вони пропонували створити робочу групу за участю Мінсоцполітики, громадських діячів, волонтерів та іноземних донорів, щоб створити більш ефективний, прозорий процес обробки гуманітарної допомоги, який би задовольнив усі залучені сторони.

У петиції, підписаній європейськими волонтерами, благодійними фондами, громадськими організаціями та приватними особами, висловлювалося занепокоєння новими правилами ввезення гуманітарної допомоги в Україну, попереджаючи, що ці зміни не можуть бути ефективно запроваджені в нинішніх умовах. Однак нові правила набули чинності 1 грудня 2023 року, підтвердивши побоювання громадськості. Міністерство соціальної політики України, яке ініціювало ці зміни, зосередилося на цифровій обробці руху гуманітарної допомоги, але виявилось непідготовленим як технічно, так і професійно. У результаті 1 грудня 2023 року система мала періодичні збої, часті помилки та повільний час відповіді електронної бази даних, що призвело до значних затримок в імпорті гуманітарної допомоги. При цьому митників несправедливо критикували. Поки державні органи, зокрема митники, працюють над вирішенням цих проблем та мінімізацією негативних наслідків, ми очікуємо подальших викликів на початку березня 2024 року, зокрема, коли податкові та інші державні органи посилять контроль за використанням гуманітарної

допомоги. Особливо гостро можуть стати питання розподілу допомоги військовим частинам.

У цей критичний момент співпраця з міжнародними партнерами є життєво важливою для України, оскільки внутрішній бюджет передусім спрямований на оборону та безпеку. Відновлення України було ключовою темою на великих бізнес-конференціях, які відбулися в Польщі та Канаді восени 2023 року і були присвячені подоланню наслідків російського вторгнення, відродженню бізнесу та відбудові інфраструктури. Ці події продемонстрували, що як корпоративні, так і державні зацікавлені сторони залишаються дуже відданими відбудові України. Країна ефективно повідомила міжнародному співтовариству про свої цілі, і тепер вона має зосередитися на впровадженні європейського законодавства, щоб задовольнити вимоги нинішніх і майбутніх інвесторів.

У 2023 році програма макрофінансової допомоги ЄС надала Україні 18 мільярдів євро з терміном погашення до 2053 року, починаючи з 10 років, і ЄС покриває виплати відсотків. Ця програма включає 20 зобов'язань у таких сферах, як макрофінансова стабільність, структурні реформи, ефективне управління, верховенство права та енергетика, усі з яких Україна має виконати. Підтримка з боку міжнародних партнерів спрямована на створення умов для економічного розвитку, стабільності та самодостатності України, зменшення залежності від зовнішньої допомоги.

15 грудня 2023 року набув чинності новий Закон України «Про адміністративне судочинство», який вносить суттєві зміни у відносини між державними органами та громадянами щодо адміністративних справ. У жовтні 2023 року Міністерство юстиції повідомило, що Кабінет міністрів схвалив проект закону про внесення змін до 122 законодавчих актів щодо приведення їх у відповідність із новим адміністративно-процесуальним законом. Метою цієї реформи є мінімізація зайвих нормативних актів та оптимізація адміністративних процесів, забезпечення більш однакового досвіду для громадян і бізнесу під час взаємодії з державою. Ця реформа

приводить українське законодавство у відповідність до європейських стандартів, де право на належне врядування є основним правом громадянина в ЄС. Хоча Україні ще належить повністю виконати свої зобов'язання перед ЄС, очікується, що новий закон допоможе бізнесу ефективніше вирішувати митні виклики шляхом спрощення процедур переміщення товарів, таким чином сприяючи економічному відновленню та зростанню країни.

Ключовим зобов'язанням як у програмах ЄС, так і в програмах МВФ є реформа митного управління, яка включає удосконалення ІТ-систем, покращення управління людськими ресурсами та впровадження антикорупційних заходів. У рамках програми МВФ український уряд зобов'язаний розробити комплексний план реформування митниці. Державна митна служба вже працює над покращенням ІТ-інфраструктури, управлінням персоналом та вирішенням проблем з корупцією. Зазначимо, що Україна успішно пройшла всі етапи тестування системи NCTS Phase 5 в рамках тестування на відповідність Генерального директорату з питань оподаткування та митного союзу (DG TAXUD) Європейської Комісії. Це тестування підтвердило функціональність системи та її здатність взаємодіяти з іншими країнами, які беруть участь у Конвенції про процедуру спільного транзиту.

Незважаючи на успішне тестування, Держмитслужба погодилася відкласти повне впровадження фази 5 NCTS у відповідь на запити бізнес-спільноти. Під час семінару 27 листопада 2023 року представники бізнесу висловили занепокоєння щодо кінцевого терміну 1 грудня 2023 року, вимагаючи більше часу для тестування брокерського програмного забезпечення та підготовки компаній до переходу. У зв'язку з цим Держмитслужба зобов'язалася повністю запровадити NCTS Phase 5 до 1 травня 2024 року за умови готовності Торгового порталу та брокерського програмного забезпечення до повної взаємодії відповідно до вимог системи.

Такий спільний підхід між державними органами та бізнес-спільнотою є позитивним прикладом структурних реформ на основі європейських

принципів управління. Проте реформа митної служби в частині управління персоналом залишається на стадії розробки. Часта зміна тимчасових керівників митних органів перешкоджає ефективності та результативності цих підрозділів. Щоб ефективно керувати цими органами, лідери повинні діяти як стратегічні аналітики, комунікатори та каталізатори змін. Тимчасовий характер їхніх призначень ускладнює встановлення стосунків зі своїми командами та обмежує час, доступний для організаційного розвитку.

З точки зору менеджменту, вміння стандартизувати завдання, будувати довіру та ефективно спілкуватися є важливим. Простого просування цих концепцій у соціальних мережах недостатньо; вони повинні бути перетворені на відчутні результати. Крім того, для митної служби вкрай важливо залучати та утримувати кваліфікованих фахівців, мотивованих робити внесок у команду.

Для вирішення цього питання Держмитслужба розпочала новий етап розвитку кадрового потенціалу, зосередившись на студентах. Для студентів та випускників профільних навчальних закладів, з якими Службою укладено договори про співпрацю, створено спеціалізовану програму навчання. Ця програма пропонує дистанційне навчання ключовим митним темам і допомагає студентам набути професійних знань, одночасно полегшуючи їхній перехід на повний робочий день у митній службі.

Щодо антикорупційних зусиль, Держмитслужба вжила заходів для забезпечення прозорості та інклюзивності. 5 травня 2023 року Служба провела громадське обговорення проекту Антикорупційної програми на 2023–2025 роки із залученням представників громадськості, антикорупційних експертів та бізнес-спільноти. Відгуки, отримані під час цього обговорення, допомогли сформуванню остаточної версії програми. 31 травня 2023 року Антикорупційну програму було офіційно затверджено Держмитслужбою відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції» і невдовзі вона набрала чинності.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МИТНИХ ПРОЦЕДУР УКРАЇНИ ТА ЄС

2.1 Спрощені митні процедури в Україні та країнах ЄС

Зараз Україна проводить суттєвий перегляд своєї митної системи для приведення у відповідність зі стандартами Європейського Союзу. Однак країна продовжує застосовувати певні успадковані митні практики, які передували підписанню нею Угоди про асоціацію з ЄС і її подальшій заявці на членство в ЄС. Цю практику, яка розглядається як тимчасова з точки зору європейської інтеграції України, необхідно поступово припинити, щоб повністю відповідати нормам ЄС.

Однією з таких практик є спрощена система митного оформлення, викладена в Митному кодексі України, яка дозволяє торговцям розмитнювати товари без фізичного пред'явлення їх митним органам. Спочатку планувалося скасувати цю реформу 7 листопада 2022 року, впровадження цієї реформи було відкладено ще на рік.

Щоб вирішити проблему несумісності системи, важливо спочатку зрозуміти, як працює система митного оформлення ЄС.

Митний кодекс ЄС дозволяє два основні методи митного оформлення: (1) стандартну процедуру та (2) спрощену процедуру.

За стандартною процедурою митні декларації оформляються оперативно, якщо вони правильно заповнені. Однак ключовою вимогою є те, що товари, на які подаються декларації, повинні бути фізично пред'явлені митним органам. Наприклад, якщо товар експортується, трейдер повинен відвідати митницю, щоб пред'явити товар, перш ніж його можна буде офіційно розмитнити для експорту.

Згідно з Митним кодексом ЄС, митниці, як правило, розташовані в державах-членах ЄС, і відповідальність за митне оформлення покладається на такі організації:

- митниця за місцезнаходженням експортера;
- митний пункт, де товари упаковуються або завантажуються для експорту;
- інша відповідна митниця в країні-члені ЄС, залежно від адміністративних потреб.

Для вантажів вартістю до 3000 євро, якщо не застосовуються заборони чи обмеження, митний орган у місці експорту може здійснювати процес оформлення.

Навпаки, спрощена процедура сприяє швидшому та ефективнішому митному оформленню шляхом надання компаніям попереднього дозволу митними органами. Цей дозвіл надає кілька потенційних спрощень для переміщення товарів, включаючи можливість поміщати товари під процедуру спільного транзиту без пред'явлення їх митниці. Інші спрощення включають використання електронних транспортних документів і зменшення вимог до даних для митних декларацій.

Ці спрощення спрощують процес оформлення за рахунок скорочення фізичних і документальних перевірок і доступні для підприємств, які мають певний статус, наприклад, статус уповноваженого економічного оператора (АЕО).

У рамках євроінтеграційних зусиль Україна почала запроваджувати елементи митної системи ЄС, включаючи програму АЕО та різноманітні спрощення транзиту відповідно до процедури спільного транзиту. Ці ініціативи були включені в українське законодавство, але вони існують поряд із застарілими системами, запровадженими з 2012 по 2015 рік.

Згідно з чинною системою, українським підприємцям дозволяється розмитнювати товари без пред'явлення їх на митницю, якщо не виявлено

ризиків. Однак ця система не вимагає від трейдерів відповідності критеріям спрощення, які були б обов'язковими відповідно до законодавства ЄС. Зокрема, згідно з Митним кодексом України (МКУ), процедури як імпорту, так і експорту дозволяють випускати товари без митного пред'явлення за умови виконання певних умов, таких як аналіз ризиків. Наприклад, експортна декларація може призвести до митного оформлення товарів протягом чотирьох годин після подання без фізичної перевірки на основі оцінки ризику.

У зв'язку з внесенням до Митного кодексу України положень про АЕО Законом № 141-IX від 2 жовтня 2019 року було заплановано припинення практики митного оформлення товарів без пред'явлення митниці після трирічного перехідного періоду. Цей закон, який набув чинності 7 листопада 2019 року, передбачав, що до 7 листопада 2022 року будуть скасовані відповідні положення щодо спрощеного оформлення. Однак цю дату продовжили ще на рік.

Продовження старої української митної системи, яка дозволяє спрощене оформлення товарів без пред'явлення їх митниці, створює суттєву перешкоду на шляху приведення до митної практики ЄС. Цій успадкованій системі бракує суворих критеріїв і нормативної бази, які вимагає система ЄС, і її стійкість підриває здатність України відповідати вимогам для членства в ЄС. Реформування митної системи України з метою повної інкорпорації стандартів ЄС має важливе значення для просування і євроінтеграції та забезпечення довгострокової економічної стабільності країни.

У зв'язку з воєнним станом в Україні заплановане скасування деяких митних спрощень було відкладено на рік із новим терміном 7 листопада 2023 року.

Україна вже інтегрувала європейську систему авторизації у свою законодавчу базу, яка має на меті замінити попередні митні спрощення більш надійними та безпечними дозволами. Ці нові повноваження включають:

«Випуск за місцезнаходженням» (стаття 249-1 Цивільного кодексу): це дозволяє оформляти як імпорт, так і експорт без фізичного пред'явлення товарів митниці, за умови, що не виявлено жодних ризиків.

«Застосування пломб спеціального типу» (стаття 326-1 Цивільного кодексу): використовується для експорту, що полегшує процедури митного оформлення.

«Уповноважений вантажовідправник або вантажоодержувач» (ст. 84-86, Додаток I до Конвенції про процедуру спільного транзиту): Ця система спрощує транзит товарів через кордон.

Ці дозволи дозволяють сертифікованим трейдерам обходити митне оформлення, тобто товари не потрібно доставляти на митні термінали в Україні. У разі використання загальної транзитної процедури ефективність цього процесу значно підвищується в поєднанні з цими дозволами.

Однак для повного запровадження цієї системи необхідним є взаємне визнання українських авторизацій державами-членами ЄС і, зрештою, іншими країнами світу. Таке визнання прискорить європейську інтеграцію України та зміцнить її позиції у світовій торговій мережі. Тим не менш, взаємне визнання програми уповноваженого економічного оператора (АЕО) відбудеться лише після міжнародної оцінки системи України, яка оцінить, чи відповідає програма стандартам ЄС і чи може бути гармонізована з європейськими митними процедурами.

Багато підприємств висловили розчарування довгими чергами на кордонах. Однак, з точки зору країн-членів ЄС, однаково занепокоєння викликає нинішня українська система «спрощень», яка перекладає на європейських митників відповідальність за завдання, які мають виконуватися в Україні.

Відповідно до Закону України № 141-IX, який набрав чинності 2 жовтня 2019 року, товари можуть вивозитись з України без пред'явлення на внутрішній митниці. Натомість вони піддаються мінімальним перевіркам на кордоні, що іноді призводить до потрапляння до ЄС неперевіраних вантажів.

Для країн ЄС, які межують з Україною, товари без належних пломб або митних перевірок вважаються ризикованими. Це зумовлює необхідність проведення ретельних і детальних перевірок на європейському кордоні, що значно затягує процес митного оформлення. Ці перевірки, які можуть включати рентгенівське сканування та інші заходи митного контролю, вимагають додаткового часу та ресурсів, що призводить до збільшення часу очікування та заторів на кордоні.

Якщо товари належним чином перевіряються та опломбуються згідно з процедурою спільного транзиту на українській митниці відправлення, на стороні кордону з ЄС буде потрібно набагато менше формальностей. Цей процес був би набагато ефективнішим і скоротив би час і ресурси, витрачені на перевірки, зменшивши затримки на кордоні, з якими зараз стикаються.

Існуюча митна система створює значну вразливість, сприяючи незаконній бізнес-діяльності та підриваючи безпеку та міжнародну репутацію України.

Відповідно до законодавства ЄС, тільки авторизовані трейдери, які відповідають певним критеріям і проходять оцінку відповідності, мають право обходити митні перевірки. На відміну від цього, застаріла система України все ще дозволяє трейдерам використовувати спрощення без проходження будь-якої форми перевірки безпеки чи надійності. Така ситуація створює умови, коли потенційно злочинні організації можуть завантажувати та транспортувати товари безпосередньо до кордону без будь-якої внутрішньої митної перевірки, збільшуючи ризик незаконної діяльності, такої як контрабанда та шахрайство.

Відсутність ретельної перевірки також дозволяє неперевіреним компаніям, у тому числі з потенційно кримінальною історією, імпортувати товари в Україну без проходження митного контролю. З обмеженими можливостями для митного огляду ця система дозволяє контрабандно ввозити товари в країну без сплати необхідних митних платежів. У результаті нелегальні товари наповнюють чорний ринок, завдаючи ще більшої шкоди і

без того ослабленій економіці України, яка сильно постраждала від триваючого конфлікту.

Підсумовуючи, зазначимо, що збереження застарілої митної системи перешкоджає зусиллям України інтегруватися у світову економіку та створює серйозні ризики для національної безпеки. Повне запровадження системи авторизації європейського зразка має важливе значення для підвищення ефективності та безпеки митних процедур в Україні.

Законодавство України, як передбачено статтею 249-1 ГКУ, дозволяє суб'єктам, які отримали дозвіл митних органів, використовувати процедуру «місцевого випуску». Цей дозвіл надається за умов, які відповідають критеріям, викладеним у нормативних актах ЄС, гарантуючи, що трейдери відповідають вимогам, які відповідають європейським стандартам.

Щоб повноцінно запровадити процедуру місцевого випуску, трейдер також повинен отримати два додаткових дозволів: 1) дозвіл на загальну гарантію та 2) дозвіл на використання спрощення «пломби спеціального типу» для експорту товарів.

Важливо підкреслити, що критерії для цих дозволів є взаємозамінними. Коли трейдер отримує один дозвіл, критерії відповідності цьому дозволу вважаються взаємно виконаними під час подачі заявки на наступні авторизації.

Ефективне функціонування «шляхів солідарності» залежить від забезпечення безперервного переміщення товарів через кордон. Для цього вкрай важливо мінімізувати час, який витрачається на митні процедури та контроль на кордоні між Україною та країнами-членами ЄС.

Для підвищення ефективності «шляхів солідарності» Європейська комісія наполегливо рекомендувала Україні розміщувати всі товари, що ввозяться до ЄС під процедурою спільного транзиту, на внутрішніх українських митницях або на об'єктах уповноважених вантажовідправників. Такий підхід гарантує, що товари перевіряються та опечатуються в межах

України до того, як дістануться кордону, що покращує загальну ефективність митного оформлення.

У своєму прагненні до членства в ЄС Україна зробила кроки для приведення своєї законодавчої бази до стандартів ЄС, включаючи прийняття Митного кодексу ЄС. Проте митна система, яка діє в Україні з 2012 року, не повністю відповідає нормам ЄС. Зокрема, використання спрощень, таких як можливість обійти митне пред'явлення без отримання дозволу, суперечить принципам програми авторизованого економічного оператора (АЕО) і митному законодавству ЄС щодо спрощень.

Ця невідповідність створює серйозну проблему для укладення угод про взаємне визнання з ЄС. Це також становить ризик для перспектив вступу України до ЄС, оскільки програма АЕО є обов'язковою вимогою для інтеграції. Підприємства мають знати, що нинішні національні спрощення сприяють затримкам на кордоні. Законні підприємства повинні визнати, що ця неефективність знижує їхню конкурентоспроможність, створюючи можливості для менш скрупульозних гравців.

Законодавці, які продовжують відстоювати застарілу систему українських митних спрощень, мають усвідомлювати свою роль у зміцненні позицій неформальних чи «сірих» ринків. Це не лише підриває цілісність бізнес-середовища, але й перешкоджає просуванню України на шляху інтеграції до ЄС і негативно впливає на державні надходження через втрату податкових надходжень.

2.2 Використання інформаційних технологій у митному адмініструванні

Застосування інформаційних технологій на митній службі є широким і охоплює все: від автоматизації офісних завдань до використання Інтернету для розповсюдження інформації, а також розгортання автоматизованих систем для митних декларацій, управління ризиками, перевірки, обробки та

видачі дозволів. Митні органи переживають технологічну трансформацію, яка впливає не лише на технічні аспекти митного контролю, а й на експертну діяльність та загальну інформаційну інфраструктуру, що підтримує митні операції.

ІТ фактично започаткували «інформаційну епоху». У багатьох розвинених країнах митниця перетворилася на одну з найдосконаліших державних служб. Хоча інші сектори тільки починають сприймати ці зміни, митниця вже перейшла на цифрові процеси. Цифрова митниця означає використання цифрових технологій для управління митними зборами, контролю за переміщенням товарів, людей, транспортних засобів і коштів, а також захисту транскордонної торгівлі від незаконної діяльності, включаючи міжнародний тероризм. Метою програми Digital Customs є заміна традиційних паперових митних процесів електронними транзакціями, створення більш ефективного та сучасного митного середовища, яке відповідає світовим економічним тенденціям. Митні органи постійно працюють над удосконаленням цифрових рішень і сервісів для оптимізації діяльності підприємств, прикордонних служб і митників. Нові технології, такі як великі дані, телематика та хмарні обчислення, впроваджуються для підвищення продуктивності учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Інтеграція ІТ в економіку значно скоротила час виробництва, а в митних органах скоротила час, необхідний для проведення митних процедур. Крім того, інформатизація покращує якість основних функцій, що веде до розвитку технологій і загального підвищення рівня життя. У всьому світі розвиток митних служб рухається в напрямку створення електронних митних систем, з упором у майбутньому на повністю цифрові процеси. Митні служби дедалі більше орієнтуються на надання електронних послуг усім зацікавленим сторонам, включаючи населення та учасників ЗЕД. Основна мета митних послуг – мінімізувати як матеріальні витрати, так і час оформлення для клієнтів. Тому міжнародна стратегія митної трансформації

наголошує на ролі митниці як служби, при цьому якість послуг безпосередньо впливає на можливості зовнішньої торгівлі країни.

Як приватні підприємства, так і державні установи використовують аналітику даних для прийняття рішень, оцінки ефективності та прогнозування бюджетів і операцій. Так само митні служби володіють величезною кількістю даних, починаючи з інформації, зібраної під час процесу митного оформлення. Митні органи були одними з перших державних органів, які почали співпрацювати з бізнесом онлайн. Основою такої трансформації стало запровадження електронного декларування, автоматизованої реєстрації декларацій на товари та технології «дистанційного випуску». Крім того, розвиток цифрових технологій дозволяє митниці використовувати дані з інших державних установ, комерційних баз даних і загальнодоступних цифрових платформ (таких як глобальні публічні записи та багатомовні джерела новин).

Оцифрування даних і процесів, а також перенесення цієї інформації на хмарні платформи є важливими для успішного застосування аналітики даних. Митні органи все частіше використовують інтелектуальний аналіз даних і прогнозу аналітику, щоб отримати цінну інформацію з необроблених даних за допомогою спеціалізованих комп'ютерних систем або когнітивних технологій, які застосовують передові алгоритми для аналізу неструктурованих даних. Крім того, прикордонні служби повинні стандартизувати дані, якими вони обмінюються, використовуючи такі моделі, як структура даних Всесвітньої митної організації, і розвивати можливості для вирішення різних завдань, пов'язаних з ІТ.

Однією з переваг тісної співпраці між митними та податковими органами є розширення доступу до різноманітних баз даних. Однак митні служби також повинні забезпечити дотримання правил конфіденційності та конфіденційності, щоб зберегти довіру громадськості до використання цих даних. Наприклад, у 2017 році митна служба Кореї (KCS) створила спеціалізований відділ розвитку митних інформаційних технологій, а роком

пізніше запустила ініціативу «Четверта промислова революція та розумна митниця», яка об'єднує штучний інтелект, блокчейн і великомасштабні дані для вдосконалення митних процесів. Блокчейн, який колись вважався ексклюзивною технологією для таких криптовалют, як біткойн, тепер став трансформаційним інструментом для відстеження товарів і керування ланцюгами поставок — застосування, актуальне як для митних органів, так і для торгових компаній.

Технологія блокчейн здатна зберігати різноманітні записи, включаючи платіжні транзакції, дані про продажі, історію покупок, корпоративні рахунки, історію роздрібних цін і очікувані коливання цін. Він також може зберігати нетранзакційну інформацію, таку як записи, пов'язані з торговими марками, патентами та журнали відстеження. По суті, блокчейн — це реєстр, що постійно розширюється, який фіксує транзакції в режимі реального часу.

Однією з головних переваг технології блокчейн є її здатність встановлювати «довірче» середовище між сторонами, які не знають одна одну, дозволяючи їм вести бізнес і обмінюватися інформацією, не покладаючись на посередників, одночасно забезпечуючи точність даних і забезпечуючи повний контрольний слід. Розроблений спочатку для фінансових послуг, блокчейн має потенційні застосування, окрім грошових операцій, включаючи управління інформацією в різних секторах. Ця технологія особливо цінна на митниці та торгівлі, де учасникам транзакцій часто потрібно обмінюватися даними. Blockchain дозволяє миттєво розповсюджувати ту саму версію бухгалтерської книги всім сторонам у різних місцях надійним, безпечним і захищеним від втручання способом. Це позбавляє кожного учасника необхідності вести окремі записи, як це прийнято зараз.

Було створено кілька платформ для вдосконалення ланцюгів поставок за допомогою технології блокчейн. Приклади:

- Tradelens: спільний проєкт між MAERSK і IBM, який полегшує обмін інформацією в режимі реального часу щодо подій і транспортних документів між усіма сторонами, залученими до міжнародних перевезень;
- Cadena: платформа, яка підтримує обмін інформацією між уповноваженими економічними операторами (AEO) і митними органами Коста-Ріки, Мексики та Перу, забезпечуючи ефективне виконання угод про взаємне визнання (MRA);
- глобальна мережа підключення до торгівлі (GTCN): глобальна інформаційна мережа, яка, хоча наразі обмежена обміном даними про фінансування торгівлі між валютним управлінням Сінгапуру та аналогом Гонконгу, має широке потенційне охоплення.

Застосування Blockchain для управління передачею активів може зіграти вирішальну роль у боротьбі з шахрайством у фінансуванні транскордонної торгівлі. Фінансування торгівлі, яке охоплює фінансові інструменти, необхідні для полегшення руху товарів між країнами, має важливе значення для управління такими ризиками, як пошкодження, втрати або крадіжки. За даними Світової організації торгівлі (СОТ), приблизно 80% світової торгівлі залежить від фінансування торгівлі.

Блокчейн міг би значно зменшити шахрайство з фінансуванням торгівлі, потенційно заощадивши приватному сектору великі суми грошей. Не дивно, що багато комерційних банків вивчають блокчейн для обробки платежів. Досвід Гонконгу та Сінгапуру, які впровадили транскордонні блокчейн-системи для боротьби з шахрайством у фінансуванні торгівлі, пропонує модель, яку можна поширити на більшу кількість країн у всьому світі.

Коли товари переміщуються по ланцюжку постачання, вони часто переходять з рук в руки, що вимагає значної обробки документів і обміну даними. Система відстеження, заснована на блокчейні, може діяти як безперервний конвеєр інформації, зберігаючи повний облік кожного

переміщення товару, упаковки або контейнера під час їхньої подорожі. Це забезпечить точні оновлення в режимі реального часу щодо статусу товарів, покращуючи можливості відстеження.

Технологія блокчейн також значно зміцнює цілісність контейнерів під час транспортування, що є життєво важливим для вирішення таких проблем, як крадіжки. Федеральне бюро розслідувань (ФБР) підрахувало, що крадіжки призводять до щорічних збитків у розмірі приблизно 30 мільярдів доларів лише в США, витрати, які зрештою перекладаються на споживачів у вигляді вищих цін. Використання блокчейну в поєднанні з технологіями Інтернету речей (IoT) може надати точні дані про такі умови, як температура, місцезнаходження та те, чи було відкрито контейнер, а також тривалість його впливу. Це особливо важливо для швидкопсувних товарів, де моніторинг умов навколишнього середовища, таких як температура та вологість, має вирішальне значення. Крім того, це допомагає гарантувати, що водії вантажівок не перевозять нелегальні вантажі чи фізичних осіб.

Маючи доступ до відповідних даних блокчейну, митні органи можуть відстежувати вміст контейнерів, перевіряючи, чи було щось додано або видалено під час транзиту. Ця здатність дозволяє митникам ефективніше виявляти шахрайство або загрози безпеці, а також дозволяє краще оцінювати ризики та планувати контроль.

Технологія блокчейн має значний потенціал для покращення співпраці між урядами та їхніми установами. Забезпечуючи безпечний обмін даними, блокчейн дозволяє урядам контролювати використання сертифікатів і ліцензій без розголошення конфіденційної чи чутливої інформації. Наприклад, митні органи можуть позначати підозрілих торговців, ініціюючи попередження через системи блокчейну, які сповіщають інші країни, які співпрацюють. Різні державні установи проводять аналіз ризиків на основі власних правил щодо ризиків, і використання блокчейну для спільного контролю над рішеннями та результатами приносить користь усім залученим сторонам, що призводить до більш ретельної та точної оцінки ризику.

Всесвітня митна організація (WCO) відіграє активну роль у наданні допомоги країнам у впровадженні передових ІТ-систем. Однією з таких ініціатив є nCEN (National Customs Enforcement Network), яка сприяє ефективному збору, зберіганню, аналізу та обміну даними правоохоронних органів на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Участь у nCEN дозволяє митним органам документувати дії, пов'язані з незаконною діяльністю, як-от торгівля наркотиками, контрабанда тютюну, незаконна торгівля підробленими товарами та екологічні небезпеки.

Іншим ключовим інструментом управління ризиками є система цільового визначення вантажів (CTS), яка дозволяє країнам збирати й оцінювати попередню інформацію з електронних вантажних декларацій для профілювання ризиків і цільового визначення. Наразі CTS використовується в таких країнах, як Багамські острови, Грузія та Шрі-Ланка, і планується поширити його на інші країни, зокрема Чилі, Кенію та Україну. У 2015 році WCO також запустила Інформаційно-розвідувальний центр (I2C), який служить центром для інформації, пов'язаної з програмами правозастосування організації. I2C керує платформою IRIS, яка об'єднує всі новини, пов'язані з митницею, і обслуговує понад 8000 користувачів у всьому світі.

Митні органи в усьому світі використовують технології неінтрузивної перевірки (NII), щоб підвищити ефективність перевірки та прискорити процедури оформлення. Ці системи можуть ідентифікувати різні товари та матеріали за допомогою високоенергетичних методів сканування, таких як рентгенівське та гамма-випромінювання, для перевірки автомобілів, вантажівок, поїздів, контейнерів, багажу та пошти. Цифровізація значно скоротила час проходження митних операцій та знизила адміністративне навантаження на бізнес, зробивши митний контроль практично безперебійним для учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Боротьба з шахрайством і злочинністю передбачає виявлення незадекларованих операцій або неточностей у звітності. Враховуючи складність і постійну еволюцію структур корпоративної власності, митні

органи повинні перевіряти, коригувати та забезпечувати якість даних. Стандартизація даних має вирішальне значення для систематичного аналізу, а інтеграція цієї інформації в центральну платформу покращує оцінку митних ризиків. Технологічні досягнення, як-от сканери відбитків пальців, розпізнавання голосу та програмне забезпечення для розпізнавання обличчя, також використовуються для покращення процесів перевірки особи на митних пунктах пропуску, допомагаючи зменшити шахрайство.

Крім того, цифрові технології дозволяють успішно проводити експерименти з маркування продукції, що сприяє формалізації цілих секторів ринку. Це вигідно і державі, і законослухняному бізнесу. Інтеграція цифрових технологій та забезпечення безпечного обміну інформацією між митницею та бізнесом підвищує якість митних послуг, підвищує швидкість, точність та загальне задоволення учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Митна служба України розвивається відповідно до світових тенденцій. Його зусилля зосереджені на збалансуванні контролю та правоохоронної діяльності з сприянням учасникам зовнішньої торгівлі, одночасно спрощуючи та прискорюючи митні послуги. Митна служба має бути оснащена інструментами та механізмами, які забезпечують гнучкість, дозволяють їй адаптувати свою діяльність відповідно до вказівок керівництва країни та мінливих внутрішніх і зовнішніх умов.

У рамках Програми ЄС «Підтримка управління державними фінансами в Україні» реформа митниці надає пріоритет впровадження режиму спільного транзиту (NCTS), Програми уповноваженого економічного оператора (АЕО) та розробку нових ІТ-інструментів. Європейські експерти наголошують на необхідності постійного оновлення ІТ-систем. Ключовим досягненням цієї співпраці є успішний запуск платформи NCTS, яка лежить в основі Спільної транзитної системи. 17 березня 2021 року Україна розпочала процес імплементації NCTS для приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту. За даними Кабінету Міністрів України, проект «Електронна митниця» очікується завершення до кінця 2022 року. Ця

реформа є частиною ширшої ІТ-трансформації для модернізації митних послуг, зосереджуючись на шести напрямках: «Єдине вікно», «Митний контроль та оформлення», «Публічна звітність та аналітика», «Розумний пункт пропуску», «Кібербезпека» та «Гармонізація». з ЄС».

У напрямку «Публічна звітність та аналітика» планується запуск та супровід сервісів відкритих даних для Держмитслужби. Це дозволить розширити можливості митної інфраструктури, зокрема запровадити калькулятор митних платежів, онлайн-інструмент для визначення УКТ ЗЕД, автоматизувати внутрішню митну звітність, розробити аналітичні інструменти для виявлення відхилень у митному контролі. Наразі системи управління ризиками та митного оформлення (ASUR 2.0 та ASMO 2.0) інтегровані з NCTS та проходять тестування на сумісність. Оновлена система ASUR 2.0 дозволить здійснити перехід від паперових даних до цифрових, перехід від офлайн до онлайн процесів. Це забезпечить швидку ідентифікацію джерел ризику, оцінку профілів ризику в реальному часі та своєчасне оновлення або анулювання профілів, коли це необхідно. Тестування системи Державною митною службою України розпочато 8 квітня 2021 року. Наразі декларації, подані до NCTS, обробляються в системі Inspector, але в тестовому режимі дублюються в нових системах. У сфері митного контролю та оформлення планується повне впровадження систем ASUR 2.0 та ASMO 2.0, які замінять автоматизовану систему митного оформлення Inspector та інтегрують аналіз та управління ризиками.

Підсумовуючи, слід зазначити, що технічний прогрес стрімко просувається вперед, і хоча митницям може бути важко встигати, уряди змушені відповідати світовим тенденціям розвитку. Однак впровадження цих технологій не є настільки поширеним, як хотілося б митниці та бізнес-стейкхолдерам. Митна служба не має іншого вибору, окрім як використовувати потенціал інноваційних інформаційних і комунікаційних технологій. Якщо вони цього не зроблять, митниця ризикує програти боротьбу з шахрайством і злочинною діяльністю. Основним напрямком

розвитку митної справи в Україні сьогодні є впровадження та вдосконалення інформаційних технологій через систему «е-Митниця». Незважаючи на те, що ці технології можуть значно підвищити ефективність, спростити торговельні процедури, оптимізувати ресурси та забезпечити надійний ланцюжок поставок, вони не повинні позбавлятися ключового людського фактора, необхідного для ефективної взаємодії між торгівлею та митницею.

2.3 Вплив гармонізації митного законодавства на зовнішньоекономічну діяльність

На сучасному етапі розвитку міжнародної економіки митне регулювання відіграє ключову роль у формуванні інституційних рамок глобальних регіонів, особливо в умовах розвитку інтеграційних процесів. Методи митного регулювання відповідають динаміці ринкових відносин і є життєво важливими для управління зовнішньоекономічною діяльністю держави, особливо в умовах її адаптації до європейського ринку. Сучасне митне регулювання включає як тарифні заходи, що передбачають застосування митних платежів, так і нетарифні заходи, які включають різноманітні адміністративно-технічні вимоги, що обмежують зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД).

Основою зовнішньоекономічних відносин є міжнародний поділ праці (МПП), де країни спеціалізуються на виробництві товарів і послуг, щодо яких вони мають порівняльні переваги, з метою продажу їх на міжнародних ринках. Міжнародна торгівля вважається вигідною, коли імпорт товарів веде до економії виробничих витрат і приносить прибуток. Поділ праці в суспільстві створює основу для подальшого обміну, який може відбуватися як у фізичній, так і в товарній формі. Зовнішньоекономічні зв'язки формуються і спрямовуються різноманітними регуляторами — економічними, адміністративними, організаційними і правовими заходами, які сприяють розвитку цілісної політичної та економічної системи, що

захищає інтереси як держави, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Стрімке розширення зовнішньої торгівлі, зокрема внаслідок інтеграції національних економік у світову систему, посилило увагу до інструментів і заходів, що використовуються державою для регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ці інструменти можна розділити на дві основні категорії:

- нетарифні заходи, які застосовуються до імпорту та експорту певних товарів, передбачають нагляд з боку різних державних органів і вимагають ліцензій на імпорт та експорт конкретних товарів, контрактів та суб'єктів господарювання;
- тарифні заходи, які регулюють застосування митних платежів до різних категорій товарів і встановлюють пороги цін (мінімальні та максимальні) для митного оформлення.

Необхідність регулювання як у внутрішній, так і в міжнародній сферах призвела до створення митно-тарифної системи, що включає нетарифні заходи для захисту національної економіки. Однак ні «вільна торгівля», ні протекціонізм не були повністю реалізовані в чистому вигляді. Навіть за найбільш ліберальних підходів до зовнішньоекономічної діяльності держави часто залишають за собою право певної міри втручатися.

Нетарифні обмеження охоплюють широкий спектр адміністративних, фінансових, валютних та інших заходів, які регулюють експорт та імпорт товарів і послуг. Зовнішньоекономічна діяльність не може спиратися лише на нетарифні заходи. На практиці країни застосовують змішаний протекціоністський підхід, який поєднує тарифні та нетарифні методи для захисту національних торгово-економічних інтересів. Методи нетарифного регулювання особливо ефективні з кількох причин:

- вони, як правило, не підпадають під дію міжнародних зобов'язань;

- вони більш гнучкі та ефективні в досягненні цілей зовнішньоекономічної політики;
- вони дозволяють адаптуватися до глобальних економічних умов;
- вони допомагають запобігти демпінгу та стабілізувати місцеву економіку;
- вони не накладають додаткового податкового тягара на громадян;
- вони дають можливість визначити пріоритети стратегічних галузей економіки;
- вони контролюють імпорт через квоти та обмеження.

Важливо визнати, що у зовнішньоекономічній діяльності інтереси учасників узгоджені на всіх рівнях. На державну систему регулювання зовнішньоекономічної діяльності впливають зовнішні фактори, зокрема соціальні, геополітичні та економічні зміни. Ефективна регуляторна політика впроваджується як на місцевому, так і на національному рівнях.

На сьогодні державна політика у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначає такі основні напрями:

- підвищення ролі міжнародних економічних операцій у стимулюванні інноваційної модернізації національної економіки та створенні основи для досягнення довгострокових міжнародних цілей;
- зміцнення системи державного управління зовнішньою торгівлею через безперервний захист національних інтересів у рамках глобальної економіки з адаптацією до змін зовнішніх умов;
- розбудова конкурентоспроможної та прозорої регуляторної інфраструктури, доступної для всіх суб'єктів зовнішньої торгівлі.

Зважаючи на те, що державне регулювання може як обмежувати, так і підтримувати зовнішньоторговельні ініціативи, експерти рекомендують відрізняти інструменти, що використовуються для сприяння торгівлі, від загальних інструментів регулювання. Унікальні особливості таких інструментів полегшення включають:

- спрямований на мінімізацію як часових, так і фінансових витрат учасників під час проходження митних процедур та логістики транскордонної торгівлі;
- підтримка зростання експорту та імпорту, тим самим збільшення загального зовнішньоторговельного обороту;
- оптимізація митних процесів шляхом зменшення вимог до документації та мінімізації людської участі під час перевірок;
- сприяння цифровізації шляхом автоматизації митних і торговельних процесів і надання відкритого доступу до електронних послуг і транзакцій;
- створення сприятливих умов для суб'єктів торгівлі шляхом економічного заохочення тих, хто порушує митні правила;
- зменшення ризиків, пов'язаних з міжнародною торгівлею та митними процедурами.

Митно-тарифні інструменти сьогодні виходять за рамки законодавчих рамок — охоплюють і сучасні цифрові технології. Однією з головних цілей митних органів України є оптимізація митних процедур за допомогою передових ІТ-рішень. Така інтеграція допоміжних технологій може значно скоротити витрати та час обробки, одночасно покращуючи загальну ефективність діяльності підприємств зовнішньої торгівлі.

З 2022 року Україна зіткнулася з подвійною кризою — від триваючого військового конфлікту та тривалих наслідків після пандемії. Ці обставини глибоко вплинули на національну економіку через:

- крах галузей і цілих секторів економіки;
- різке падіння ділової активності, що гальмує соціально-економічний розвиток і вкрай ускладнює відновлення прибутковості бізнесу в нинішніх умовах;
- значне скорочення трудових ресурсів через масову еміграцію, зниження продуктивності робочої сили та погіршення професійного

середовища, позначеного невизначеністю та відсутністю довгострокових перспектив кар'єри.

Більше того, криза порушила як освіту, так і навчання робочої сили, оскільки роботодавці намагаються забезпечити необхідні фінансові та матеріальні ресурси. Війна також сприяла зростанню рівня смертності, що ще більше послабило ринок праці.

У цьому контексті митна діяльність України є інструментом реалізації митної політики та впливу на зовнішню торгівлю. Основні поточні цілі включають:

- створення сприятливих митних умов для імпорту товарів, послуг та робіт в Україну;
- посилення взаємодії між митними органами та суб'єктами ЗЕД;
- запобігання надходженню неякісних товарів;
- впровадження інноваційних технологічних рішень для модернізації митних служб.

Незважаючи на триваючі зусилля, митна політика України все ще стикається з серйозними перешкодами. Серед них широко розповсюджена контрабанда товарів, часті порушення прав інтелектуальної власності, застарілі механізми митного контролю, які не відповідають міжнародним стандартам, а також постійна корупція та шахрайство. Крім того, велика частина зовнішньої торгівлі здійснюється в неформальній (тіньовій) економіці, що обмежує прозорість та ефективність.

Щоб удосконалити систему, Україна має перш за все стабілізувати своє внутрішнє соціально-економічне середовище та стратегічно підтримувати національні галузі, здатні виробляти конкурентоспроможні високоякісні товари. Слід запровадити захисні заходи проти імпорту, який загрожує вітчизняним виробникам. Крім того, слід докласти зусиль для підвищення конкурентоспроможності продукції, залучення прямих іноземних інвестицій та сприяння інтеграції України у світову економіку.

Важливим наступним кроком є спрощення митних процедур за допомогою цифрових інструментів, таких як електронні декларації, що пришвидшить час обробки та підвищить прозорість. У той же час дотримання митного законодавства має бути посилено шляхом розгортання передових систем моніторингу та технологій аудиту.

Аналіз сучасних тенденцій та стану митного регулювання в Україні свідчить про те, що до ключових пріоритетів у цій сфері слід віднести забезпечення національних інтересів відповідно до світових стандартів і вимог, упорядкування митних процедур, створення сприятливого середовища для учасників зовнішньоекономічної діяльності, удосконалення чинного митного законодавства, удосконалення механізмів виявлення та протидії негативній діяльності у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Дослідження передбачало поглиблений аналіз основних інструментів митного регулювання, що дозволило оцінити їх вплив на динаміку зовнішньої торгівлі. Митна і тарифна політика є основними інструментами управління міжнародною торгівлею, відіграючи вирішальну роль у формуванні економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності країни на світовій арені. Ретельне дослідження та стратегічне впровадження цих інструментів залишаються життєво важливими для всіх країн у сучасному глобальному торговому ландшафті. Врахування як економічних, так і політичних аспектів митно-тарифної політики має важливе значення для досягнення ширших стратегічних цілей в економіці, торгівлі та глобальному співробітництві.

Було визначено ключові напрями вдосконалення митної політики України, спрямовані на спрощення процедур торгівлі та мінімізацію перешкод для міжнародної торгівлі. Помітні пропозиції включають приведення митного законодавства у відповідність із сучасними міжнародними стандартами та запровадження інноваційних технологій для автоматизації митних процесів — заходів, які можуть значно скоротити адміністративні витрати та прискорити оформлення товарів.

Сучасні тенденції в цій сфері підкреслюють нагальну потребу України у посиленні інтеграції з міжнародними економічними інституціями, особливо в світлі глобальних змін. Дедалі важливішим стає врахування як внутрішніх, так і міжнародних факторів, які впливають на економічний розвиток країни.

Дослідження окреслює стратегії підвищення ефективності митного регулювання, такі як впровадження систем моніторингу для оцінки ефективності митних ініціатив. Це також підкреслює важливість тіснішої співпраці між митними органами та суб'єктами зовнішньої торгівлі. Ці запропоновані кроки спрямовані на покращення управління міжнародною торговельною діяльністю, зрештою, на підтримку сталого розвитку національної економіки.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження гармонізації митного законодавства України з нормами Європейського Союзу було з'ясовано, що ця проблема є комплексною, багатовимірною і стосується не лише юридичної сфери, а й економічної, політичної та інституційної. У сучасному контексті гармонізація виступає як важлива умова ефективної євроінтеграції, що забезпечує сумісність правових систем, усуває бар'єри у зовнішній торгівлі та сприяє адаптації України до загальноєвропейського ринку. Під гармонізацією митного законодавства слід розуміти не просто запозичення правових норм, а їх глибоку адаптацію до національного контексту із збереженням балансу між фіскальними інтересами держави та необхідністю створення сприятливого бізнес-середовища.

Аналіз вимог Європейського Союзу до митного регулювання дозволив визначити, що в основі європейської митної політики лежать принципи прозорості, уніфікованості процедур, цифровізації, ефективного управління ризиками та партнерства між митними органами і бізнесом. ЄС орієнтується на створення митного союзу, що функціонує як єдина система без внутрішніх бар'єрів, із застосуванням спільних правил до імпорту та експорту товарів. Ці вимоги вимагають від України не лише формального наближення законодавства, а й реформування всієї інституційної моделі митного адміністрування, зокрема у напрямку діджиталізації та децентралізації процедур.

У рамках вивчення нормативно-правової бази митної політики України встановлено, що за останні десятиліття було здійснено значну роботу з адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС. Прийняття Митного кодексу України 2012 року та подальші його зміни стали важливим кроком у напрямі гармонізації. Разом з тим, існують прогалини в реалізації норм, відсутність сталої практики правозастосування, нестача

інституційної спроможності та проблема кадрового забезпечення, які ускладнюють повноцінне впровадження європейських стандартів.

Порівняльний аналіз митних процедур в Україні та ЄС свідчить про наявність розбіжностей як у правових підходах, так і в рівні технічного забезпечення процедур. В Європейському Союзі переважає автоматизоване оформлення товарів, широке застосування системи спрощених декларацій, принципи “єдиного вікна” та електронної сертифікації. В Україні ці механізми ще перебувають у фазі становлення або запроваджені частково. Недосконалість національних процедур створює додаткові адміністративні навантаження на бізнес, що знижує конкурентоспроможність українських товарів на європейському ринку.

Особливої уваги заслуговує впровадження інформаційних технологій у митному адмініструванні. У ЄС цифровізація розглядається як базова умова швидкості, прозорості та підзвітності митних процедур. В Україні останні роки спостерігається прогрес у впровадженні електронного документообігу, зокрема Е-декларації, системи NCTS, проте цей процес потребує підтримки на законодавчому рівні, розширення технічної інфраструктури, захисту даних і формування цифрової компетентності митників.

Оцінка впливу гармонізації митного законодавства на зовнішньоекономічну діяльність підтверджує, що зменшення регуляторних бар'єрів, прискорення митного оформлення та запровадження єдиних стандартів сприяють збільшенню обсягів експорту, розширенню міжнародного партнерства та покращенню інвестиційного клімату. Гармонізація стимулює приток іноземних інвестицій, особливо в логістику та інфраструктуру, та знижує витрати бізнесу, пов'язані з переміщенням товарів через кордон. Водночас, реалізація цих переваг можлива лише за умови системного реформування митних органів, прозорості та ефективності їх діяльності.

У цілому, результати дослідження підтверджують, що гармонізація митного законодавства України з нормами ЄС є не лише правовим процесом,

а складним системним перетворенням, що охоплює правову, технічну та управлінську сфери. Вона потребує комплексного підходу, політичної волі, ресурсного забезпечення та ефективної міжінституційної взаємодії. Водночас, успішна реалізація цього курсу відкриває перед Україною нові можливості на шляху інтеграції до єдиного європейського ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адамів М. Є., Коць І. І.* Митні режими Європейського Союзу: сутність, типологія та особливості застосування // Менеджмент та підприємництво в Україні. 2022. № 2(8). С. 344–351.
2. *Атаманчук Н. І.* Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів з правом Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 87(2). С. 267–272.
3. *Бойко І. В.* Гармонізація митного законодавства України з правом Європейського Союзу: сучасний стан та перспективи // Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. № 66. С. 42–46.
4. *Бойко О.* Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів у контексті євроінтеграції // Вісник права. 2025. № 1. С. 42–47.
5. *Батанова Л.О.* Система адміністрування митних платежів у контексті сучасних державних реформ в Україні на шляху до євроінтеграції. Lex portus. 2017. № 6. С. 65–74.
6. *Бороденко Т.* Європейський вектор в митному адмініструванні України. Grail of Science. 2023. № 24. С. 132–139.
7. *Бороденко Т.М., Гапонюк М.А., Савченко А.І.* Адміністрування митних платежів: аналіз сучасного стану та шляхи вирішення ключових викликів. Ефективна економіка. 2024. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_2_79.
8. *Бригінець О.О., Марценюк А.І.* Адаптація національного законодавства до норм Європейського Союзу: митна справа. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 46 (1). С. 121–123.

9. Войченко Т. Організація митного контролю: європейські практики. Економіка та суспільство. 2021. № 33. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-1>.
10. Гуцул І.А., Титор В.Й., Кекіш І.П. Імплементация сучасних підходів у адмініструванні митних платежів. Ефективна економіка. 2023. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_7_43.
11. Гуцул І. Імплементация досвіду зарубіжних країн в українську практику митного контролю. Економіка та суспільство. 2021. № 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-47>.
12. Денисенко С., Дудченко В. Митне законодавство Європейського Союзу у сфері спрощення митних процедур як базова правова модель для подальшої євроінтеграції України. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 3 (31). Vol. 1. С. 175–181.
13. Дорофєєва Л.М., Корнева Т.В. Виклики та співпраця на шляху Європейської інтеграції в сфері митної справи. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Випуск 80: Частина 1. С. 455–461.
14. Захожай В.В., Рудик Н.В., Сивульська Н.М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. Проблеми економіки. 2024. № 1 (59). С. 112–120.
15. Квеліашвілі І.М., Тоцька Т.С. Упровадження актуальних концепцій управління митною справою європейських країн у національну практику. Публічне управління та митне адміністрування. 2021. № 2 (29). С. 74–80.
16. Горбатюк О. В. Адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС: проблеми та шляхи вирішення // Юридичний вісник. 2020. № 3. С. 58–63.
17. Дьякова І. На шляху до ЄС: реформа Держмитслужби крізь призму міжнародних стандартів // Інститут аналітики та адвокації. 2024. 15 жовтня.

18. Дьяченко С. П. Реформування митного законодавства України в умовах євроінтеграції // Нове українське право. 2019. № 2. С. 45–50.
19. Заблоцький В. В. Історія гармонізації митного законодавства України в умовах європейської інтеграції // Бізнес Інформ. 2018. № 10. С. 51–56.
20. Іванова Н. Адаптація національного законодавства до норм Європейського Союзу в митній сфері // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 2(58). С. 112–117.
21. Іванова Т. М. Гармонізація митного законодавства України з правом ЄС: теоретичні аспекти // Право України. 2017. № 12. С. 92–97.
22. Квеліашвілі, Ірина. "Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері." *Державне управління та місцеве самоврядування* 1 (2016): 74-80.
23. Ковальчук І. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в митній сфері // Віче. 2018. № 9. С. 30–35.
24. Ковальчук О. С. Сучасні тенденції гармонізації митного законодавства України з правом Європейського Союзу // Юридичний журнал. 2016. № 4. С. 33–38.
25. Козак Ю. Пріоритетні проблеми роботи митних органів України в умовах євроінтеграції // Менеджмент та підприємництво в Україні. 2021. № 1(21). С. 98–105.
26. Литвиненко І. В. Гармонізація митного законодавства України з правом ЄС: проблеми та перспективи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Право. 2015. № 1. С. 45–50.
27. Литвиненко Ю. Гармонізація митного права: механізми імплементації норм ЄС в українське законодавство // Вісник Національної академії правових наук України. 2022. № 3. С. 134–139.
28. Мазур В. Гармонізація митного регулювання як умова торговельної інтеграції України та ЄС // Економіка та держава. 2021. № 12. С. 88–93.

29. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія гармонізації митного законодавства України в умовах європейської інтеграції // Бізнес Інформ. 2018. № 10. С. 51–56.
30. Нікітюк О. В. Гармонізація митного законодавства України з правом ЄС: порівняльний аналіз // Юридичний вісник. 2013. № 2. С. 60–65.
31. Олійник А. В. Адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС: проблеми та шляхи вирішення // Право України. 2012. № 5. С. 78–83.
32. Особливості гармонізації митного законодавства України в процесі євроінтеграції // Legal Science and Education Journal. 2021. № 11. С. 115–120.
33. Панченко І. Уніфікація процедур митного оформлення: виклики та переваги для України // Публічне управління: теорія та практика. 2023. № 1. С. 45–50.
34. Петренко І. М. Гармонізація митного законодавства України з правом ЄС: сучасний стан та перспективи // Юридичний журнал. 2011. № 3. С. 40–45.
35. Петренко Л. Реформування митного законодавства України в умовах євроінтеграції // Нове українське право. 2016. № 4. С. 45–50.
36. Пономаренко Л. Еволюція митної політики України у зв'язку з адаптацією до права ЄС // Актуальні проблеми державного управління. 2021. № 2. С. 56–61.
37. Реформування митного законодавства України в умовах євроінтеграції // New Ukrainian Law. 2016. № 1. С. 45–50.
38. Романенко О. В. Сучасні тенденції гармонізації митного законодавства України з правом Європейського Союзу // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Право. 2010. № 2. С. 55–60.
39. Сидоренко В. Гармонізація законодавства України із правом ЄС: досвід країн ЄС // Юридична наука. 2017. № 3. С. 60–65.

40. Сидоренко Т. М. Гармонізація митного законодавства України з правом ЄС: теоретичні аспекти // *Право України*. 2009. № 7. С. 88–93.
41. Степаненко Н. Порівняльний аналіз митних процедур в Україні та ЄС // *Журнал європейських досліджень*. 2020. № 2. С. 78–83.
42. Трихліб С. Гармонізація законодавства України із правом ЄС: досвід країн ЄС // *Теорія та практика сучасної юриспруденції*. 2018. Т. 1. С. 97–99.
43. Турченко О. Зміст гармонізації митного законодавства України до норм і стандартів ЄС // *Вісник МГУ. Серія: Право*. 2020. № 43. С. 115–120.
44. Турченко О. Зміст гармонізації митного законодавства України до норм і стандартів ЄС // *Вісник права*. 2019. № 43. С. 20–25.
45. Хитра О. Л. Правова характеристика джерел митного права інститутів Європейського Союзу // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 200–205.
46. Ярова С. Проблеми правового забезпечення митного регулювання в умовах євроінтеграції // *Держава і право*. 2019. № 85. С. 119–123.
47. Ковальчук О. В. *Гармонізація митного законодавства України з європейськими стандартами*. Київ: Наук. думка, 2021. 240 с.\
48. Митна інтеграція України до ЄС: виклики та перспективи / за ред. І. П. Мельника. Львів: Ліга-Прес, 2020. 180 с.
49. Петренко Л. С. "Адаптація митного законодавства України до вимог ЄС: стан та перспективи". *Вісник Київського національного університету. Серія "Право"*. 2022. № 75. С. 45–52.
50. Шевченко М. В. Євроінтеграційні аспекти реформування митної системи України. *Митна справа*. 2021. № 3 (12). С. 22–30.
51. Бойко А. О. Вплив цифровізації на гармонізацію митних процедур України з ЄС. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 67–75.

52. Сидоренко В. П. Митний контроль післямогільного періоду: досвід ЄС для України. *Матеріали міжнар. наук. конф. "Митна політика в умовах євроінтеграції"*. Київ, 2023. С. 112–120.

53. Іваненко Т. О. Адміністративно-правове забезпечення гармонізації митного законодавства України з нормами ЄС: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2022. 215 с.